

Les trampes del comerç internacional

ESO

Guia didàctica

Ferran Polo | Mireia Claverol | Maria Rico

$$7 + 3 = 1$$

Les trampes del comerç internacional
Guia didàctica ESO

Guia didàctica ESO

Les trampes del comerç internacional

Intermón
Oxfam

Direcció de la col·lecció: Raquel León

Consell assessor: M. Àngels Aliè, Carme Batet, Mireia Claverol, Juan Manuel Matos, Elena Millà, José Palos, Carme Pi, Ferran Polo, Maria Rico

Coordinació de la producció: Elisa Sarsanedas

Disseny de la coberta i interiors: Lluís Torres

1ª edició: juny 2003

2ª edició: desembre de 2007

© Autoria: Ferran Polo, Mireia Claverol, Maria Rico

© Intermón Oxfam

Roger de Llúria, 15. 08010 Barcelona

Tel (93) 482 07 00. Fax (93) 482 07 07. E-mail: info@IntermonOxfam.org

ISBN: 978-84-8452-218-8

Dipòsit legal: B-55.221-2007

Realització: MC producció editorial / Pàgina 98

Impressió: Press Line, Av. Bon Pastor 163-165, Sant Adrià de Besòs (Barcelona)

Impressió a Espanya

Queda rigurosament prohibida la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*.

Impressió amb paper exent de clor.

Índex

1	Presentació	6
2	Localització en el currículum de l'ESO	7
	Objectius generals	
3	Objectius didàctics	8
4	Orientacions per a la intervenció didàctica	9
	4.1 Estructura dels blocs temàtics	
	4.2 Enfocament educatiu	
	4.3 Orientacions generals	
5	Mapa conceptual	14
6	Seqüència i temps	16
7	Activitats d'ensenyament-aprenentatge	17
	Objectius de cada activitat	
	Descripció de l'activitat	
	Pautes d'intervenció pedagògica	
8	Avaluació	38
9	Bibliografia, recursos i adreces	39

Hi ha una paradoxa de fons en el comerç internacional. En el món globalitzat del començament del segle XXI, el comerç és una de les forces que ens relacionen més poderoses. És també una font de transmissió de riquesa sense precedents a la qual, tanmateix, no tenen accés milions de les persones més pobres del món. L'augment de la prosperitat a les nacions industrialitzades ha anat acompanyat d'un predomini de les masses de pobresa a altres zones: les desigualtats entre països rics i països pobres, ja immorals abans que comencés de debò la liberalització, s'estan fent encara més grans. El comerç mundial ofereix el potencial d'actuar com una poderosa força per reduir la pobresa, així com per aconseguir un creixement econòmic, però aquest potencial s'està desaprofitant. El problema no és que el comerç internacional s'oposi inherentment a les necessitats i als interessos dels pobres, sinó que les normes que el regeixen estan establertes en favor dels rics.

El cost humà d'un comerç injust és immens. Si Àfrica, Amèrica Llatina i l'est i el sud d'Àsia veiessin incrementada d'un u per cent respectivament la seva participació en les exportacions mundials, l'augment resultant dels seus ingressos podria alliberar 128 milions de persones de la pobresa. Aquesta reducció de la pobresa contribuiria a millorar altres àrees com la salut infantil i l'educació.

En el seu discurs, els governs dels països rics insisteixen constantment en el seu compromís amb la reducció de la pobresa. Malgrat això, aquests mateixos governs utilitzen les seves polítiques comercials per cometre el que en podríem dir un robatori: explotar els pobres en benefici dels rics. Quan els països en desenvolupament exporten als mercats més rics, topen amb barreres aranzelàries quatre vegades superiors a les que troben els països rics. Aquestes barreres costen als països en desenvolupament 100.000 milions de dòlars anuals, el doble del que reben en concepte d'ajuda. Es poden trobar diverses expressions polítiques per descriure el comportament dels governs dels països rics, però la crua realitat és que les seves polítiques estan causant un enorme patiment als pobres del món. Quan els països rics deixen els països pobres fora dels seus mercats, els tanquen les portes a una sortida per escapar de la pobresa.

La falta d'accés als mercats no és un exemple aïllat de norma comercial injusta o de tracte desigual als països rics. Mentre que aquests mantenen tancats els seus mercats, el Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial pressionen els països pobres perquè obrin els seus de cop, sovint amb conseqüències perjudicials per a les comunitats pobres. La comunitat internacional no ha abordat seriosament el problema dels preus baixos i inestables de les matèries primeres, que arrossegueu milions de persones a la pobresa. En canvi, s'ha donat llibertat a les poderoses empreses transnacionals per realitzar inversions i emprar pràctiques laborals que contribueixen a generar pobresa i inseguretat, sense cap altra trava que unes dèbils directrius voluntàries. Una altra part del problema es l'Organització Mundial del Comerç (OMC). Moltes de les seves normes sobre propietat intel·lectual, inversions i serveis protegeixen els interessos dels països rics i de les poderoses empreses transnacionals, alhora que imposen enormes costos als països en desenvolupament. La inclinació de l'OMC pels interessos dels països rics i les grans empreses qüestiona seriosament la seva legitimitat.

La reforma del comerç mundial és només un dels requisits per acabar amb les terribles injustícies que acompanyen la globalització. També fan falta accions per ampliar les oportunitats —i reduir les desigualtats— en àmbits com la salut, l'educació i la distribució de riquesa. Tanmateix, les normes que regeixen el comerç internacional són una part fonamental del problema de la pobresa. Fan falta reformes a fons perquè siguin part de la solució.

2

Localització en el currículum de l'ESO

Objectius generals

1. Conèixer els processos i els mecanismes bàsics que regeixen els fets socials i utilitzar aquest coneixement per comprendre el passat i l'organització de les societats.
2. Adquirir i emprar amb precisió i rigor el vocabulari específic. Seleccionar informació amb els mètodes i les tècniques propis de la geografia i de la història, per explicar les causes i les conseqüències dels problemes i per comprendre el passat històric i l'espai geogràfic.
3. Utilitzar les imatges i les representacions cartogràfiques per identificar i localitzar objectes i fets geogràfics i explicar la seva distribució a diferents escales, amb atenció especial al territori espanyol. Utilitzar, així mateix, altres fonts geogràfiques d'informació, textos escrits, sèries estadístiques, gràfics i imatges, i elaborar croquis i gràfics senzills.
4. Identificar els elements del medi físic i descriure i caracteritzar els principals medis naturals i la seva distribució. Analitzar la utilització dels recursos pels grups socials i valorar-ne les conseqüències ambientals.
5. Descriure un espai geogràfic i assenyalar-ne les característiques. Identificar els espais rurals, industrials, de serveis i urbans.
6. Identificar i localitzar en el temps i en l'espai els processos i els esdeveniments rellevants, amb la finalitat d'adquirir una perspectiva global de l'evolució històrica de la humanitat, dins d'un marc cronològic precís i d'un esquema de dates clau, distingint dins de l'evolució històrica les nocions de *canvi* i *permanència*.
7. Comprendre la interrelació dels factors multicausals que expliquen l'evolució de les societats humanes, així com el paper fet en aquest procés per col·lectivitats i grans personalitats, evitant una visió reduccionista de la història.
8. Comprendre i analitzar de manera crítica els principals problemes morals del nostre temps.
9. Entendre el valor objectiu dels principals conceptes ètics com a fonament dels comportaments i dels judicis morals.
10. Comprendre i valorar la democràcia, els valors que representa i el seu significat moral com a àmbit en el que són possibles diferents projectes ètics.

3

Objectius didàctics

1. Reflexionar sobre el nivell de consum propi relacionant-lo amb la satisfacció de necessitats i/o desitjos i, al mateix temps, reconèixer la seva creixent sofisticació, estimulada per la publicitat.
2. Identificar el sentit actual del comerç com un mitjà d'acumulació de riquesa en comptes de com un mecanisme per cobrir necessitats.
3. Conèixer algunes regles del comerç internacional i els principals organismes multilaterals que les controlen.
4. Reconèixer els avantatges i els desavantatges que comporta el lliure comerç i el proteccionisme.
5. Identificar els diferents actors que intervenen en les relacions de poder del món actual i reconèixer el paper de cada un d'ells.
6. Familiaritzar-se amb conceptes econòmics com *dumping*, *patent*, *costos de producció*, *importació*, *exportació*, *deute*, *balança comercial*, *aranzel*...
7. Descobrir la feminització de la pobresa.
8. Reflexionar i prendre posició davant del dilema de les patents de medicaments.
9. Conèixer diferents accions de la societat civil que han aconseguit fer petits passos cap a un món més just.
10. Participar com a ciutadans i ciutadanes actius i solidaris en les propostes de mobilització i sensibilització que es proposen des de la societat civil.

Orientacions per a la intervenció didàctica

4.1 Estructura dels blocs temàtics

Aquesta unitat didàctica es planteja com un procés d'informació i reflexió dirigit a l'acció, i s'estructura en quatre apartats vinculats a través d'una línia concreta de raonament.

• Satisfer necessitats

En el primer bloc s'estudia el concepte *necessitat*. Creiem que, en les nostres riques societats del Nord, sovint confonem el que són necessitats bàsiques amb els desitjos. Desitjos de posseir gran quantitat de béns o d'utilitzar innumbrables serveis dels que podríem prescindir sense que perillés la nostra integritat física i/o social.

A més a més, es planteja també que les autèntiques necessitats són sempre vitals i que, en conseqüència, han d'estar cobertes legalment, és a dir, han de ser considerades en termes de drets humans universals, inalienables i imprescindibles.

Per acabar, abordem l'explicació del gran augment del comerç internacional com a sofisticació pel que fa als nostres gustos com a consumidors.

• Petita història del comerç

En aquest segon bloc es presenta una petita història de l'evolució de les formes del comerç des dels seus inicis fins a l'actualitat. Utilitzant un llenguatge senzill, i a través d'un còmic, es mostra el canvi de paradigma pel que fa al comerç des d'uns intercanvis simples i directes fins a la complexitat de la situació actual. La idea bàsica que es pretén evidenciar és el canvi absolut de la lògica interna del comerç.

Al principi es tractava d'obtenir aquells productes que hom no tenia, intercanviant-los pels excedents (mercaderia-mercaderia, M-M). Avui, el comerç ja no té aquest objectiu, sinó que serveix bàsicament perquè les grans companyies transnacionals acumulin riquesa i poder.

• El comerç avui

En aquest bloc, considerat el nucli de la unitat didàctica, es pretén mostrar una petita part de la complexitat del comerç internacional, ressaltant els diferents agents que hi intervenen, tant directament com indirectament, així com els que hi guanyen i els que hi perden amb les seves injustes regles.

Com que és un tema molt complex per al nostre alumnat, s'ha optat per presentar-lo separatament a través de diferents productes: amb el sucre abordem el problema del *dumping*; amb els medicaments, el de les patents; i amb les flors i les samarretes, el dels drets laborals i de gènere.

Per donar-li un sentit analític global, hem intercalat l'estudi de les institucions reguladores d'aquest comerç i el treball sobre un possible mapa conceptual que pot ajudar-nos a realitzar aquesta lectura global complexa.

L'ordre de presentació obeeix a la necessitat d'anar introduint esglaonadament els diferents conceptes econòmics que es requereixen com a mínim per tenir aquesta visió global desitjable.

• Si canviem les regles, un altre món és possible

En l'últim apartat s'aborden les alternatives que des de la societat civil es plantegen de manera individual, col·lectiva, local i global.

És aquesta societat civil organitzada i creixent la que entén que eradicar la pobresa és possible i que hi ha recursos suficients per fer-ho. Només depèn de la voluntat política dels nostres governants. Per això, com a ciutadans globals hem de fer pressió perquè canviïn les regles del comerç internacional, ja que és un dels requisits bàsics per arribar a un altre món possible.

4.2 Enfocament educatiu

En principi, els apartats i les activitats corresponents s'han pensat per treballar-los successivament. De primer es comença per les activitats d'introducció i es va avançant en funció del discurs lògic esmentat abans. Tanmateix, els blocs permeten un treball independent i es poden abordar de manera aïllada. Cada bloc presenta activitats d'introducció, de reflexió, d'anàlisi i de compromís, i acaba amb activitats concebudes per servir d'avaluació en funció dels objectius que el docent s'hagi marcat inicialment.

Així mateix, el conjunt de les activitats proposades combina el treball de reflexió individual amb el treball en grup, la posada en comú i el debat. En tots dos casos és necessari que el docent ofereixi una presentació general del tema, així com una síntesi i una recapitulació al final del treball.

La metodologia emprada al llarg de les diferents activitats és variada i dinàmica. Es fan servir diverses tècniques, com el mural collage, la pluja d'idees, el pòster, el còmic, el dilema moral, el baròmetre de classe, etc. Partim d'un enfocament de l'educació entesa com:

- Una **educació participativa** que pretén fomentar actituds cooperatives, i no competitives, mitjançant el treball en grups. En aquest sentit, es planteja el coneixement no com un acte individual, sinó com un fenomen social.
- Una **educació que parteix de l'experimentació** amb l'objectiu de fomentar un pensament crític i creatiu. A aquest efecte, s'utilitzen estratègies com la investigació activa.
- Una **educació que planteja el conflicte** com un element afavoridor de l'aprenentatge. D'aquesta manera, s'estableix un vincle entre el coneixement i l'acció, l'objectiu de la qual és invitar al compromís.

4.3 Orientacions generals

En l'apartat corresponent a les activitats d'aprenentatge hi trobareu orientacions més concretes per a cada activitat.

Tanmateix, conscients de la dificultat que comporta per al professorat abordar aquests temes, així com iniciar-se en activitats que de vegades no són les pròpiament acadèmiques, us oferim unes pautes metodològiques de caràcter general per tenir presents sempre que es vulguin treballar aspectes relacionats amb els països del Sud.

• Interdependència

La interdependència s'haurà d'evidenciar, ja que els conflictes derivats de les relacions entre Nord i Sud poden abordar-se des de molts àmbits significatius (el consum quotidià, la dona, la guerra, la droga, el canvi climàtic, etc.), però també des de realitats més properes a l'alumnat (la casa, el barri, l'escola o la feina), tant físiques com culturals (la música, els pòsters, els grafitis, els programes de televisió o els esports), i fins i tot existencials (les relacions interpersonals, les relacions familiars o les experiències vitals).

Qualsevol punt de partida, per llunyà que sigui, ens posa en contacte amb les situacions planetàries, a través de la formulació dels interrogants adequats: ensenyar a llegir el conflicte Nord-Sud des de la classe suposa aprendre a fer preguntes als objectes, a les imatges, als fets i als sentiments que ens envolten.

Això significa que l'hamburguesa *macdonalditzada* que devorem està íntimament relacionada amb el canvi climàtic al nostre planeta.

○ que les sabatilles esportives que portem poden estar relacionades amb l'explotació infantil.

○ que la disminució del cacau en la xocolata que consumim comporta l'empobriment d'un gran nombre de famílies.

○ que l'exigència del cobrament del deute extern implica, per a molts països, l'aplicació d'un conjunt de mesures econòmiques que porten a les privatitzacions i al consegüent augment de la pobresa i de l'exclusió per a milions de persones.

Aquest món globalitzat, interdependent, està regit pel mercat. Però el mercat ens porta a no tenir en compte el benestar de les persones productores d'allò que consumim o de les persones consumidores d'allò que produïm i a despreocupar-nos dels qui viuen amb nosaltres a la nostra pròpia comunitat.

Davant d'aquesta cultura de l'individualisme i de la competència, existeix la possibilitat d'una altra cultura: la de la solidaritat i la cooperació. Una altra cultura que es regeixi pels tres principis generadors dels drets humans: el de la llibertat, ja que tot individu té dret a una vida digna en totes les seves facetes; el de la igualtat d'oportunitats, per assegurar aquesta llibertat; i el de l'equitat en el repartiment de la riquesa, sense el qual els altres dos principis són meres paraules.

Hi ha moltes situacions en l'entorn immediat que permeten reconèixer què significa la pobresa planetària. Aquestes situacions permeten crear interdependències i connexions (hi ha un Sud al Nord i un Nord al Sud). Les causes de la pobresa són les mateixes, però l'evidència de l'empobriment és molt més gran i més greu al Sud, qualitativament i quantitativament.

Els temes que presentem constitueixen aspectes de la realitat mundial als quals difícilment pot donar resposta una àrea específica de la ciència. Avançar en temes tan complexos com el de les relacions Nord-Sud només serà possible des d'una metodologia globalitzadora.

• Codi d'imatges

Tota persona s'ha de presentar com un ésser humà, i les informacions, suficients per definir el seu medi social, cultural i econòmic, s'han de presentar amb la finalitat de preservar la seva identitat cultural i la seva dignitat.

- La cultura s'ha de presentar com una palanca per al desenvolupament dels pobles del Tercer Món.
- Cal fer servir preferentment els testimonis de les persones interessades abans que les interpretacions de terceres persones.
- Les causes de la pobresa (polítiques, estructurals, naturals) s'han d'exposar en el missatge. El missatge porta a descobrir la història i la situació real del Tercer Món.
- Conscients del passat, és necessari partir de la realitat d'avui i veure què es pot fer per suprimir les condicions d'extrema pobresa i opressió.
- Cal recalcar els problemes de poder i d'interessos i denunciar els mitjans d'opressió, així com les injustícies.
- És necessari vetllar perquè el missatge eviti tot tipus de discriminació (racial, sexual, cultural, religiosa, socioeconòmica...).
- La descripció de les persones del Tercer Món com a dependents, pobres i sense poder s'aplica molt més a les dones, a les quals es presenta més sovint com a víctimes dependents o, encara pitjor, a les quals s'oblida completament.

• Evitar esquemes eurocentristes

Caldria evitar percepcions de superioritat o paternalisme a l'hora de valorar des d'una posició dominant altres realitats diferents de la nostra tant per les imatges com pel discurs didàctic:

- Quan es fan servir indicadors que defineixen el grau de pobresa o de riquesa i que tantes fal·làcies i prejudicis amaguen.
- Quan es presenten fets dramàtics, catastròfics o idíl·lics com si fossin les úniques realitats del Sud.
- Quan només es treballen aquells fets que repercuteixen positivament o negativament al Nord.
- Quan es presenten situacions com si tota la responsabilitat fos dels països del Nord en abstracte i els habitants del Sud fossin mers espectadors passius de la seva calamitosa situació, gestada sempre des de fora i des de dalt.
- Quan s'atribueixen les situacions de guerra, violència o misèria a la maldat genètica o moral de l'ésser humà, potenciada per situacions primitives i tribals, sense aprofundir en les causes que alimenten aquestes reaccions.

És convenient potenciar la revisió i l'autocrítica dels nostres actuals models socials. El Sud engloba realitats molt diverses tant entre els diferents països com a cada un d'ells. Hem d'evitar les homogeneïtzacions simplificadores i les generalitzacions, i potenciar la diversitat.

- **Prestar atenció al currículum ocult**

Es recomana estar atents al currículum ocult que es transmet entre les persones, a través dels materials (llibres, textos...), de l'organització escolar (temporal, espacial, disciplinar...) i de les relacions (valors, actituds, conductes...).

Així mateix, és positiu crear un clima de confiança a l'aula, un sentiment de pertinença al grup, compartir interessos i necessitats, com a ingredients imprescindibles per treballar en democràcia.

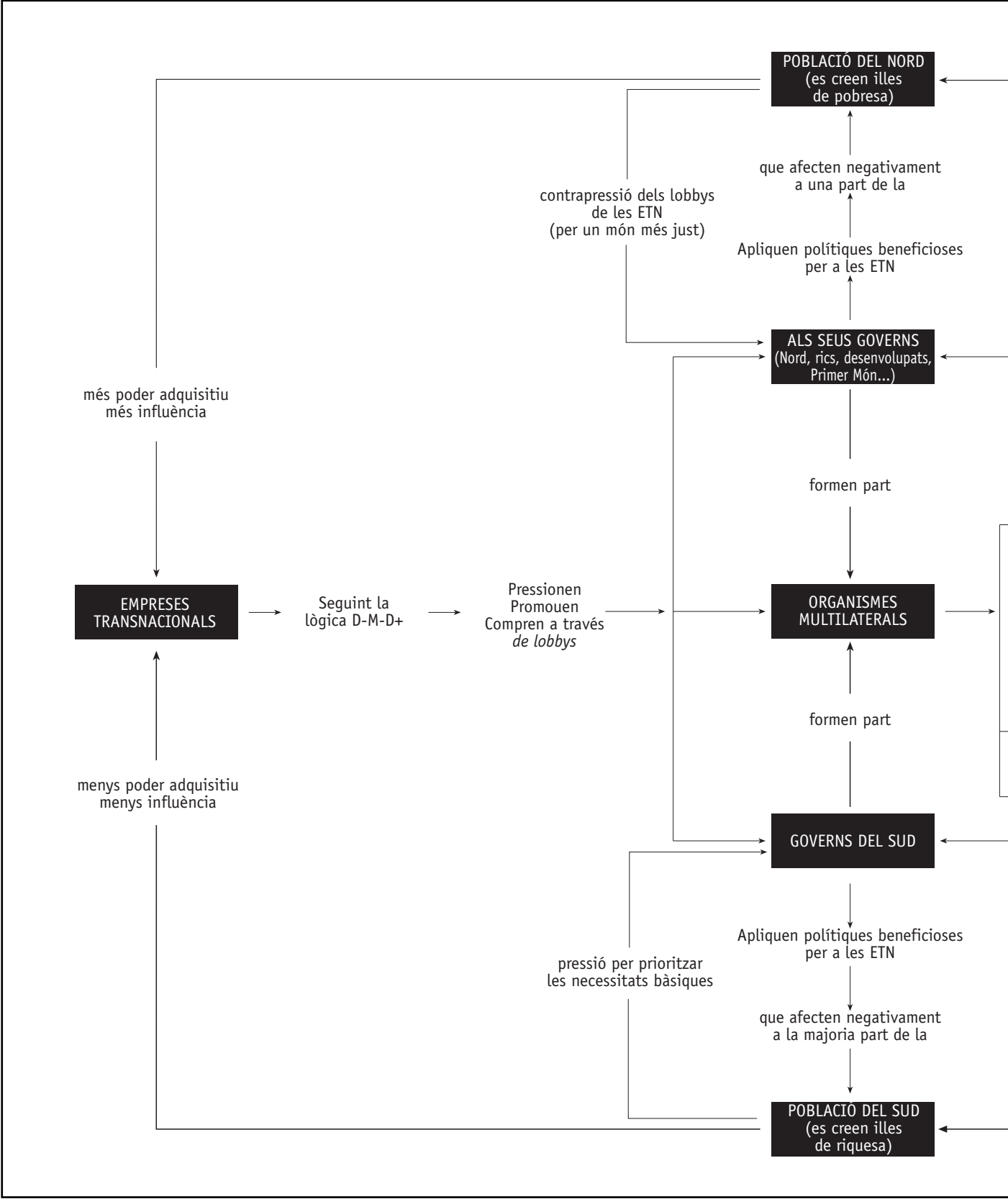
- **Orientar vers el compromís i l'acció**

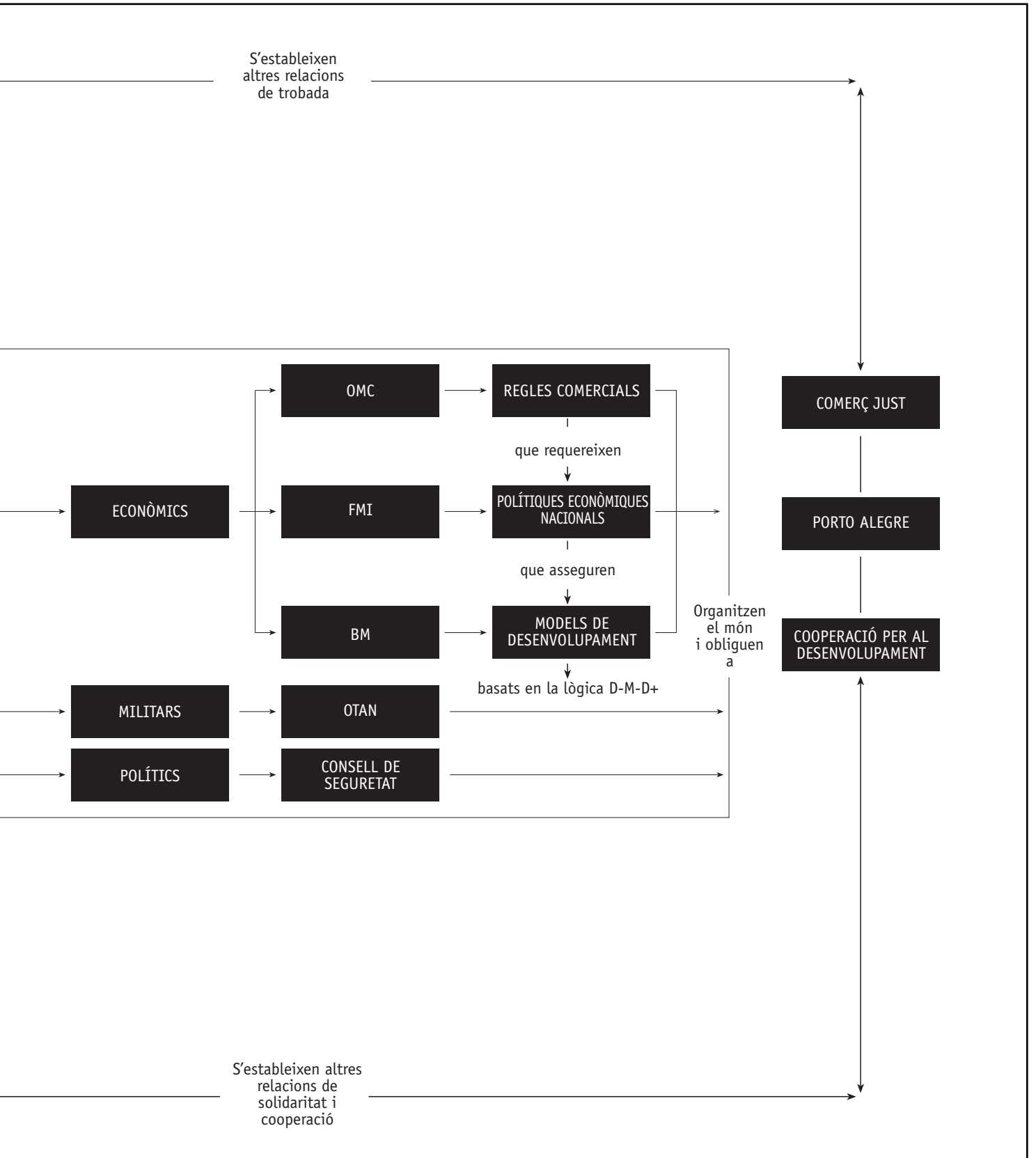
També es recomana crear espais per a la vivència positiva de la solidaritat.

Així mateix, parlar d'orientació vers el compromís i la solidaritat ens porta a parlar de la pròpia acció educativa i dels seus objectius. Per exercir la solidaritat és necessari viure-la; per això s'han d'aportar informacions i testimonis centrats en persones que individualment o col·lectivament viuen, pateixen i resisteixen les situacions globals que se'ls imposen i s'hi enfronten.

A més a més, és important animar l'alumnat a prendre decisions i a participar en accions que incideixin en el seu entorn immediat. Això no impedirà que al mateix temps puguem realitzar actuacions davant de problemes de caràcter més ampli en l'àmbit nacional o internacional.

5 Mapa conceptual

6

Seqüència i temps

Bloc d'activitats	Activitat	Hores activitat	Hores bloc
1. Satisfer necessitats	1.0 Conceptes previs	1/4	5
	1.1 Què necessites tu?	1 3/4	
	1.2 Necessitats o desitjos	1	
	1.3 Necessitats o drets	3/4	
	1.4 Consumidors sofisticats	1 1/4	
2. Petita història del comerç	2.1 1a etapa: M-M		2
	2.2 2a etapa: M-D-M		
	2.3 3a etapa: D-M-D+		
3. El comerç avui	3.1 Negociació d'alt nivell	2	12
	3.2 La realitat supera el joc		
	3.2.1 L'estafa més dolça	3	
	3.2.2 Els qui organitzen l'economia mundial	2	
	3.2.3 Negociar amb el dret a la salut	3	
	3.2.4 Reagrupar la informació	1	
	3.2.5 Les flors i les samarretes: femení, plural	1	
4. Si canviem les regles, un altre món és possible	4.1 Sí que es pot	2	3
	4.2 Fil a l'agulla!	1	
	Total		22

1.0 Conceptes previs. Activitat 0

Satisfer necessitats

Objectius

- Fer aflorar les idees prèvies sobre els conceptes *producció* i *consum*.
- Potenciar la participació ordenada i el diàleg a classe.
- Distingir entre *bé* i *servei* en relació amb la satisfacció de les necessitats.

Descripció

És una activitat de 15 minuts de durada.

A partir d'algunes preguntes pretenem que, de forma oral i col·lectiva, els alumnes s'introdueixin en els conceptes bàsics que els permetran realitzar la resta d'activitats d'aquest apartat:

- Quina diferència hi ha entre produir i consumir?
- Què són els béns i els serveis?
- En què s'assemblen i en què es diferencien?
- Quin tipus de necessitats cobrim amb els béns que consumim?

Pautes d'intervenció pedagògica

En el diàleg proposat hem d'aconseguir que aflorin els conceptes de producció i consum. Els alumnes s'han d'adonar que els adults són totes dues coses: productors i consumidors; mentre que ells són només consumidors.

Un altre aspecte que procurarem aclarir és que tant els béns com els serveis són indispensables per cobrir les nostres necessitats, principalment les biològiques (menjar, dormir, vestir-nos...) i les socials (relacionar-se, traslladar-se, estudiar...): en això s'assemblen.

Podem provocar que ells mateixos matisin la diferència entre un bé, que és un producte de caràcter material i tangible (es pot tocar, mesurar, comptar...), a la vegada que es pot acumular per ser consumit més endavant, i un servei, que és una activitat de caràcter immaterial (per exemple, un viatge, rebre classes, una visita al metge...) i de consum immediat.

1.1 Què necessites tu?

Objectius

- Conscienciar l'alumnat del seu grau de consum, a partir de la pròpia quantificació dels productes que consumeix.
- Adonar-se que una bona part del seu consum no serveix per cobrir necessitats bàsiques.

Descripció

Aquesta activitat està pensada per fer en dues sessions: la primera de 45 minuts de durada (amb l'activitat 0 completaria una sessió) i la segona d'una hora de durada.

Proposarem a l'alumnat que faci una llista dels béns i dels serveis que consumeix en un mes i farem que calculi la despesa que això representa. Al mateix temps el farem reflexionar sobre fins quin punt considera indispensables o prescindibles els béns i els serveis en qüestió.

Pautes d'intervenció pedagògica

Primer exercici

Dibuixarem el quadre a la pissarra i deixarem un temps perquè els alumnes omplin individualment la llista de béns i serveis. Després farem una posada en comú entre tota la classe. Indicarem que la llista és orientativa per a tota la classe en general, però que és possible que hi hagi algunes discrepàncies, ja que les llistes no necessàriament han de coincidir exactament. Tanmateix, considerem que en totes elles haurien d'aparèixer els següents ítems:

- Alimentació (esmorzar, berenar...).
- Transport.
- Laminadures (pipes, xiclets, caramels...).
- Roba i sabates (el consum anual aproximat es pot dividir entre dotze mesos).
- Telèfon mòbil.
- Material escolar, llibres de text, llibres de lectura...
- Revistes.
- Discos, música.
- Oci (cinema, discoteca...).
- Despeses de la llar (aigua, llum, gas, telèfon...). Poden preguntar-ho a casa i fer un càlcul aproximat per unitat familiar i mes.

És possible que surtin altres béns i serveis, com ara tabac, activitats esportives o lúdiques, perruqueria, imatge personal..., dels que hauran de calcular sempre el consum mensual.

No es tracta de fer un càlcul exhaustiu, sinó una aproximació, perquè siguin conscients del valor real del seu consum (les seves despeses reals).

Com que algunes dades s'han d'obtenir a casa, l'exercici, tot i que pot iniciar-se a l'aula, s'haurà d'acabar forçosament a casa.

En la següent sessió farem la posada en comú. A partir de les despeses de cada alumne podem realitzar diferents activitats: comparar-les entre elles, fer la mitjana del consum del grup classe, comparar-les amb la informació dels quadres (per exemple, amb els 450 euros del salari interprofessional), etc.

Segon exercici

Es planteja la justificació de les necessitats imprescindibles, una vegada resolt individualment, establirem un diàleg a l'aula procurant que participi tot l'alumnat. El professorat ha de fer el paper de dinamitzador i provocar en tot moment la reflexió i el debat.

En aquesta activitat no distingim entre el primer cicle i el segon, tot i que és evident que el nivell d'aprofundiment serà diferent segons l'edat del grup classe.

1.2 Necessitats o desitjos

Objectius

- Distingir entre *necessitat* i *desig*.
- Reflexionar sobre com influeix la publicitat en la formació de desitjos i en el fet que aquests es converteixin en necessitats.
- La publicitat com a creadora i potenciadora de desitjos.

Descripció

És una activitat d'una hora de durada.

Aquest apartat consta de dos exercicis. En el primer, es proposa a l'alumnat que a través d'un debat arribi al màxim acord sobre els conceptes *necessitat* i *desig*. Bàsicament el que es pretén és valorar la capacitat d'argumentació al llarg del procés de contraposició de tots dos termes.

En el segon exercici, es presenta una anàlisi pràctica i molt pautada d'una imatge publicitària.

Pautes d'intervenció pedagògica

Pel que fa al primer exercici, deixarem que l'alumnat participi activament en la defensa dels seus principis, encara que no hi estiguem d'acord. De la llista de l'exercici anterior hem d'arribar a consensuar una única llista, que escriurem a la pissarra, element a element.

Necessitats o desitjos

Sobre la influència de la publicitat, convindria distingir la que tendeix a "crear-nos" nous desitjos (és el cas de la Coca-Cola com a substitutiva d'una altra beguda per apagar la nostra set) de la que, aprofitant-se de desitjos més o menys innats (formar part d'un grup, autoestima, reafirmació del jo, consolidació de l'estatus...), ens indueix a consumir productes que previsiblement satisfaran aquests desitjos (és el cas del mòbil, sense el qual –convé recordar els primers anuncis d'aquest producte– no podem formar part del grup).

La publicitat no ven només productes (aliments, roba, perfum...), sinó que ven sentiments i valors associats a aquests productes (salut, estil, bellesa, joventut, relacions, amor...).

Per aprofundir més en l'anàlisi d'anuncis publicitaris, us facilitem la següent pauta, que ens permet apropar-nos tant al seu aspecte formal com al seu aspecte conceptual.

Anàlisi objectiva: Explicarem només allò que veiem, sense fer cap suposició ni valoració.

Descripció de l'espai:

- Colors.
- Formes predominants.
- Ambient.

Composició de la imatge:

- Tipus d'enquadrament i de pla.
- Línies.
- Ombres.
- Projeccions (símbols que hi hagi al fons).

Descripció del personatge:

- Aspecte físic.
- Vestuari.
- Postura i gestos.

Descripció del text:

- Ubicació.
- Tipus de lletra.

Anàlisi subjectiu: Suposicions i valoracions sobre allò que ens comunica la imatge.

Sobre l'espai:

- Com qualificaries l'espai? El coneixes? És un espai real?
- Quines sensacions et transmet?

Sobre la composició de la imatge:

- Quines sensacions et transmeten el tipus de pla, els colors, les ombres, etc.?

Sobre el personatge:

- Qui representa aquest personatge?
- Per què s'ha escollit aquest personatge (edat, sexe...) i no un altre? Quines connotacions té aquesta elecció? Et sembla necessària?

Sobre la informació:

- Com pots identificar a qui s'adreça la informació? Reconeixes el logotip que apareix a l'anunci?
- Creus que hi ha prou informació? Què podries afegir?

Sensacions i emocions:

- Explica quines sensacions i emocions et provoca aquest anunci, a primera vista. Et crida l'atenció?
- Creus que compleix el seu objectiu?

Volem potenciar la idea que en la publicitat no hi ha res gratuït, sinó que tot (formes, colors, personatges, text...) forma part del mateix missatge persuasiu.

Podem realitzar aquest exercici tant en el primer cicle com en el segon, tot i que, naturalment, el debat o la discussió serà menys profund en un cas que en l'altre.

1.3 Necessitats o drets

Objectius

- Reconèixer quines són les necessitats bàsiques (vitals) i identificar-les com a drets humans universals.
- Ser conscients que, malgrat la seva condició de drets humans, una bona part d'ells no es compleixen en molts llocs del món.

Descripció

És una activitat de 45 minuts de durada.

A través del debat, proposem reflexionar sobre la relació entre necessitats bàsiques i drets, així com arribar a definir aquests últims, la seva plasmació i el seu incompliment generalitzat a moltes zones del planeta.

Pautes d'intervenció pedagògica

Primer cicle

A partir de les idees prèvies intentarem que els alumnes arribin a concretar els drets recollits en la Declaració Universal dels Drets Humans de l'ONU (dret a la vida, a un habitatge digne, a la sanitat, a l'educació, a la feina...).

També es pot proposar recollir i seleccionar articles de diari on es posi de manifest la vulneració d'aquests drets, veure quins són i en quins països es dona aquesta situació.

Segon cicle

A més a més del que s'ha indicat per al primer cicle, podem demanar un treball d'ampliació per fer a casa. Hauran de buscar la Declaració Universal dels Drets Humans de l'ONU, de 1948 (a Internet o a la bibliografia) i identificar els articles que fan referència a la cobertura de les necessitats bàsiques o vitals. Per exemple, sens dubte el dret d'associació és molt important, però no el considerem *vital* (tot i que sense aquest dret sovint és difícil reivindicar el reconeixement i la defensa d'altres drets).

1.4 Consumidors sofisticats

Objectius

- Adonar-se de la mundialització del comerç, afavorida per la deslocalització.
- Reconèixer que molts dels intercanvis comercials no responen a la manca d'un determinat producte, sinó al caprici consumista.

Descripció

Aquesta activitat és de 15 minuts de durada per al plantejament i la resolució del primer exercici (que es farà en acabar l'exercici anterior) i d'una hora de durada per a la realització del mural.

Aquesta activitat la plantejarem a classe, de forma breu, com un petit treball d'investigació que els alumnes hauran de dur a terme a casa, per fer una posada en comú en la següent sessió.

Pautes d'intervenció pedagògica

Primer cicle

El mural proposat podria fer-se sobre un mapamundi, on aniríem col·locant, sobre els països de procedència, les etiquetes o els dibuixos d'allò que consumim (el *made in*).

Seria interessant que el professorat fes una breu explicació del concepte *deslocalització*. Pot ajudar molt la carpeta de recursos *Canviar les regles*, on apareix l'activitat "Història d'uns texans", l'article "Educació ara" (*Quadern de l'alumne*, p. 48 i 49) i la *Guia didàctica d'Intermón Oxfam* (Octaedro, Barcelona, 2000, p. 31).

Segon cicle

Les pautes del primer cicle són també vàlides per al segon. Per enriquir l'activitat, a més a més de buscar el *made in*, es pot proposar a l'alumnat indagar quina és l'empresa propietària de la marca i el seu país d'origen. Per fer-ho hauran de consultar a Internet a través de www.transnationale.org.

Petita història del comerç

Objectius

- Identificar les diferents etapes del comerç al llarg de la història de la humanitat, relativitzant els temps històrics en què s'han desenvolupat.
- Reconèixer que en un mateix moment històric han coexistit i coexisteixen encara avui diferents formes de comerç entre països i dins del mateix país.
- Distingir els avantatges i els inconvenients de cada una de les diferents formes que adopta el comerç.
- Adonar-se que s'ha perdut el sentit originari del comerç, que era cobrir necessitats bàsiques, que aquest ha passat a ser un sistema per a l'acumulació de riquesa.

Descipció

Activitat de dues hores de durada.

Es tracta d'una activitat plantejada en forma de còmic que, si bé en la presentació està fraccionada en tres parts: mercaderia-mercaderia (M-M), mercaderia-diners-mercaderia (M-D-M) i diners-mercaderia-diners (D-M-D⁺), forma, en realitat, un únic bloc.

En la primera etapa, mercaderia-mercaderia, es planteja el *bescanvi* com la primera forma de comerç. A més a més, es planteja un exercici de cerca a Internet perquè els alumnes descobreixin que aquesta forma d'intercanvi encara es practica avui dia.

En la segona etapa, mercaderia-diners-mercaderia, s'introdueix el concepte *diners*, distingint-lo del concepte *moneda*, i a través de preguntes de comprensió lectora es pretén posar en evidència que el preu de les mercaderies (produïdes) no s'ajusta al treball realitzat per produir-les, sinó que depèn d'altres factors que el productor no pot controlar.

En la tercera etapa, diners-mercaderia-diners, s'introdueix el concepte d'*acumulació*, identificant-lo com una de les principals causes de la pobresa. Les preguntes d'aquest exercici encaminen l'alumnat a identificar la força de treball com una mercaderia més, amb l'objectiu de facilitar i enriquir el sentit d'aquest concepte.

El bloc acaba amb un exercici de síntesi dels conceptes treballats.

Pautes d'intervenció pedagògica

Es proposa una lectura col·lectiva guiada pel professorat, adequada a cada un dels cicles.

En la primera etapa, M-M, s'haurà de subratllar el fet que, encara que els grups humans prehistòrics eren molt autosuficients, la seva ubicació geogràfica limitava l'existència d'alguns materials (pedra foguera, sal, certes pells...), cosa que provocava la necessitat del bescanvi, que s'acostumava a fer en les reunions anuals dels clans. Al mateix temps, cal insistir en els inconvenients del bescanvi (diversitat i quantitat de productes d'intercanvi, valoració dels productes, dificultat de transport...). L'exercici de petita investigació es pot fer a través de les pàgines web d'Internet o de les adreces d'organitzacions espanyoles que apareixen al final d'aquest quadern.

Proposem un treball en petit grup al voltant de tres qüestions:

1. Quins són els béns i/o serveis objecte de bescanvi?
2. Quin és el sistema de funcionament d'aquestes organitzacions?
3. Quantes persones participen en aquesta forma de comerç?

En les poblacions on hi hagi alguna d'aquestes organitzacions, pot ser molt enriquidor posar-se directament en contacte amb elles per organitzar una visita als seus locals o perquè algun representant vagi al centre a respondre directament les preguntes de l'alumnat.

En la segona etapa, M-D-M, és molt important distingir entre diners i moneda. Encara que l'aparició dels diners vagi unida històricament a la consolidació dels primers estats, en el còmic, donada l'atemporalitat d'aquesta etapa, hem optat per situar aquesta forma d'intercanvi en l'actualitat.

En aquesta part del còmic es comença a posar en relleu que la valoració de la mercaderia del productor ja no es fa tenint en compte el treball invertit en la seva elaboració, sinó altres criteris. Es tracta d'anar introduint la idea que el concepte *valor* (que recull l'esforç o el treball realitzat per produir un producte) es substitueix pel concepte *preu* (que ja no té relació amb el treball invertit). Com deia Machado: "Es muy necio el que confunde valor y precio".

En la tercera i última etapa, D-M-D⁺, apareixen molts conceptes de comprensió difícil per a l'alumnat, però que considerem bàsics per entendre el sistema econòmic actual. Per això és necessari facilitar-ne l'assimilació, encara que haguem de recórrer a la simplificació. D'aquesta manera podrem definir:

Multinacionals

Són grans empreses que tenen habitualment la seva seu i els seus centres d'investigació tecnològica a la Unió Europea, els Estats Units, Canadà o el Japó. Produeixen gran quantitat de productes i reparteixen el procés de producció a diferents països del món. En la majoria d'aquests països, del Tercer Món, no existeix cap tipus de regulació laboral sobre salaris mínims, jornada laboral, seguretat social, etc. ni tampoc legislació mediambiental (per la qual cosa es pot contaminar impunement). Les empreses multinacionals compren o subcontracten empreses als països del Sud, que sovint fan servir nenes i nens com a mà d'obra, no paguen impostos i tenen la llibertat de deixar el país quan els convé. Els governs de molts d'aquests països no només accepten aquesta situació, sinó que l'afavoreixen: ofereixen bones condicions a les multinacionals perquè s'hi instal·lin, inverteixin capital i generin divises per poder pagar el deute extern o cobrar comissions corruptes.

Mercat

Qualsevol situació en què es posen en contacte l'oferta (els productors o venedors de béns i serveis) i la demanda (els consumidors o compradors d'aquests béns i serveis).

Per entendre la definició, podem posar un exemple ben senzill: la nostra classe anirà de viatge de final de curs i volem recollir diners. Aprofitant una festa local, decidim fer uns pastissos per vendre'ls al carrer. N'establim el preu tenint en compte el cost dels ingredients i el benefici que volem obtenir, però sense sobrepassar el preu mitjà d'un producte similar de venda a les tendes. Quan posem la paradeta al carrer, ens podem trobar amb dues possibles situacions:

1. Tots els centres escolars de la localitat han tingut la mateixa idea que nosaltres (competència). Hi ha molts pastissos (oferta) i pocs compradors, perquè es reparteixen entre totes les paradetes (demanda).
Per vendre més, abaixem els preus.
2. La nostra idea és exclusiva. Tota la gent de la localitat ve a comprar a la nostra paradeta. Aquesta és la nostra ocasió! Apugem els preus, així guanyarem molts més diners (major benefici).

Aquest exemple també serveix per explicar els següents conceptes: *preu*, *benefici* i *competència*.

Borsa

En el text es refereix a mercat de primeres matèries (no es refereix a la borsa de valors). Els preus es fixen a partir de la compra i la venda de grans quantitats d'un producte.

Mercaderia

A la paraula *mercaderia* se li donen diferents interpretacions: en el sistema M-D-M s'anomena *mercaderia* a qualsevol producte que satisfà una necessitat o un desig i que s'obté a través de la compra i la venda. Quan una persona no té res per vendre, per obtenir les mercaderies que necessita ven la seva força de treball. El preu del treball com a mercaderia és el salari.

En el sistema actual, que segueix el model D-M-D⁺, les mercaderies les produeixen les empreses amb l'únic objectiu d'obtenir un benefici per a qui posa inicialment els diners (capital). El venedor no té interès per cobrir les necessitats del comprador, sinó per obtenir el seu benefici.

Durant la lectura del còmic podem recalcar que l'empresari pot posar el preu que vol perquè possiblement controla tot el mercat, com nosaltres la venda de pastissos en la segona situació (monopoli).

També es pot aprofitar per comentar el tema de l'emigració del camp a la ciutat als països del Tercer Món, o del Sud al Nord, provocada per la situació que es planteja al còmic. Un altre tema que s'apunta i que pot ser motiu de posteriors treballs, principalment per a estudiants de segon cicle, és el de les *maquilas* [manufactures tèxtils], a partir del qual es poden tractar les condicions laborals en determinades zones dels països menys desenvolupats.

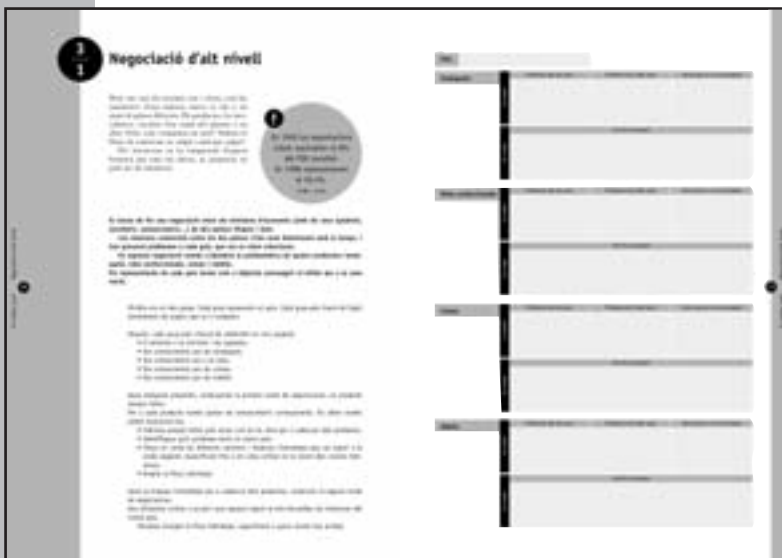
Finalment, és convenient reflexionar col·lectivament sobre el fet que, en principi, qualsevol productor té alguna cosa per vendre. Quan no és així, per cobrir les nostres necessitats només ens queda vendre la nostra força de treball. I el pitjor que ens pot passar és que ni tan sols trobem feina, que l'única *mercaderia* que podem vendre no tingui ni preu ni mercat.

L'última activitat es pot fer servir com a exercici individual d'avaluació formativa.

Els termes que han d'omplir els buits són els següents: *cobrir les necessitats, bescanvi, diners, moneda, béns i serveis, acumulació, mercaderies, força de treball i salari.*

El comerç avui

3.1 Negociació d'alt nivell

Objectius

- Entendre que un conflicte es produeix quan dos parts tenen objectius contraposats.
- Visualitzar que la manera de resoldre els conflictes fa necessària una negociació per arribar a acords. Per això és imprescindible que totes dues parts renunciïn a alguns dels seus interessos.
- Iniciar-se en la comprensió de les negociacions en matèria de comerç internacional.
- Reconèixer les situacions en les que es produeix lliure comerç o proteccionisme, en les seves diferents versions.

Descripció

Activitat de dues hores de durada.

Activitat plantejada com un joc de simulació en la qual dividim la classe en dos grups, cada un d'ells representant d'un país diferent.

La primera hora la dedicarem a l'explicació del joc, al repartiment de papers i a la realització de la primera tanda de negociacions. Durant la segona hora es completa la negociació (segona tanda), s'arriba a acords i s'omple individualment la fitxa de treball.

Pautes d'intervenció pedagògica

Presentació del joc:

- Per començar, el professorat haurà d'explicar en què consisteix l'estructura del joc. Cada un dels dos grups representa un país. Al capdavant de la delegació del país hi ha el ministre d'Economia, però els qui arriben a acords són els subsecretaris (tècnics especialistes en el tema).
- S'han de negociar quatre productes diferents: tomàquets, automòbils, roba i telèfons mòbils. Cada un dels quatre productes ha de tenir els seus propis negociadors (com a mínim dos alumnes per grup), que seran els encarregats de defensar els interessos i les posicions del seu país. Queda clar, no obstant això, que el posicionament per a cada un dels productes el discuteix i el decideix tot el grup.
- En el moment de les tandes de negociacions només parlaran els negociadors corresponents; la resta pot assessorar-los, però no pot intervenir directament.
- Hi haurà dues tandes de negociacions. En la primera, l'objectiu és esbrinar les raons o els motius que porten l'altre país a prendre posicions econòmiques que perjudiquen el propi. Una vegada obtinguda aquesta informació, cada país, per separat, discuteix i debat aquesta informació i prepara els acords als quals pretén arribar.
- És molt important que el professorat recalqui que no es pot anar a tot o res. Cal marcar-se uns mínims que ens permetin arribar a acords. S'ha de fer que l'alumnat compregui que convé tenir una visió global dels quatre productes que intervenen en la negociació, per poder tenir major capacitat de maniobra. Per exemple, podem cedir amb els tomàquets a canvi de ser més intransigents amb els mòbils.

Inici del joc:

Per iniciar el joc, cada membre d'un país haurà de tenir la fitxa dels rols corresponents al seu país i només aquesta. És a dir, els representants del país Niepse no poden accedir a la fitxa del país Ilati, i viceversa.

Cada país llegirà la informació corresponent. El professorat haurà d'anar aclarint els conceptes. Possiblement serà necessari concretar el significat de: *aranzel*, *importació*, *exportació*, *impost directe*, *impost indirecte* i *excedent*; tot i que alguns d'aquests conceptes ja s'hagin treballat dins del currículum de ciències socials.

Una vegada aclarits els conceptes s'inicia la primera tanda de negociacions. Una vegada acabada, les fitxes dels països Ilati i Niepse reflectiran els diferents problemes.

Primer cicle

Per a aquest cicle proposem negociar producte per producte i grup per grup per facilitar la negociació.

PAÍS: ILATI	1a TANDA	
<i>Producte de discussió</i>	<i>Problemes del teu país</i>	<i>Acord que es vol aconseguir</i>
Tomàquets.	No pots exportar.	Que Niepse obri les fronteres als teus productes. Que desaparegui la prohibició. Que se suprimeixin les barreres no aranzelàries.
Roba confeccionada.	No tens problemes.	Que es mantingui la situació, perquè l'Estat obté bons ingressos dels aranzels.
Cotxes.	Hi ha més demanda d'utilitaris que oferta.	Que augmenti el contingent.
Telèfons mòbils.	No pots exportar per culpa dels aranzels.	Que se suprimeixin els aranzels.

PAÍS: NIEPSE	1a TANDA	
<i>Producte de discussió</i>	<i>Problemes del teu país</i>	<i>Acord que es vol aconseguir</i>
Tomàquets.	No t'interessa importar tomàquets per pressions polítiques.	Que es mantingui l'actual situació de prohibició d'entrada d'aquest producte amb excuses fitosanitàries.
Roba confeccionada.	Tens problemes d'exportació per culpa dels aranzels d'Ilati.	Que se suprimeixin els aranzels (lliurecanvi).
Cotxes.	Hi ha més demanda de monovolums que oferta.	Que augmenti el contingent.
Telèfons mòbils.	S'ha de protegir la incipient indústria nacional de mòbils.	Que es mantinguin els aranzels o fins i tot que es prohibeixi la importació.

Al capdavall, queda a criteri del professor o la professora la millor manera de desenvolupar aquesta activitat en funció de les característiques del grup classe. Hem d'aconseguir que l'alumnat sigui capaç d'entendre el lliure comerç i alguna de les diferents formes que pot presentar el proteccionisme:

- 1. Prohibició o barrera no aranzelària:** No es permet la importació d'un producte amb diverses justificacions. La més usual es basa en les normes fitosanitàries o sanitàries que els productes importats suposadament no compleixen.
- 2. Aranzels:** Són impostos que s'apliquen als productes que entren en un país (productes importats), que fan que n'augmenti el preu. El seu objectiu, normalment, és protegir els productors locals de la competència estrangera.
- 3. Contingents:** Es permet importar quantitats fixes d'un producte. A aquesta quantitat se l'anomena *contingent* (per exemple, es permet importar 1.000 automòbils de determinada marca).

A part d'aquestes formes de proteccionisme, n' existeixen d'altres, com ara el *dumping* o les subvencions, de les quals parlarem més endavant en aquest quadern. En tot cas, cal recordar que el proteccionisme agrari dels països rics costa als països empobrits l'increïble quantitat de 100.000 milions de dòlars l'any, exactament el doble del que reben en concepte d'ajuda per al desenvolupament.

FITXES DE ROLS DE CADA PAÍS

País NIEPSE

Els productors de tomàquets del teu país es queixen (ja han fet vagues, mobilitzacions amb tractors, protestes...) que els tomàquets que arriben d'Ilati, com que són més barats, els estan fent la competència i ells no poden vendre la seva producció. En sentir-se pressionat, el teu Govern va decidir prohibir que els tomàquets d'Ilati entressin al teu país amb l'excusa de mesures fitosanitàries.

Les empreses tèxtils del teu país que fabriquen roba produeixen més del que venen al mercat interior. Per tant, necessiten nous mercats on poder vendre l'excedent; per exemple, Ilati. Però els governants d'aquest país els posen uns aranzels massa alts, que fan que hagin de vendre la roba massa cara, i, per tant, no poden vendre en aquest país, o almenys no tant com voldrien.

Les empreses automobilístiques del teu país produeixen utilitaris per al consum intern i per a l'exportació. Al mateix temps, s'importa una quantitat fixa per any de monovolums fabricats a Ilati. La demanda de monovolums és cada vegada més gran i si hi hagués lliure comerç es deixarien de comprar molts utilitaris.

Al teu país s'han començat a crear empreses de producció de mòbils que generen molts llocs de treball. Fins ara els mòbils que es fabricaven a Ilati eren els que compraven els habitants del teu país. Per protegir la incipient indústria dels mòbils al teu país, el teu Govern va decidir posar aranzels als mòbils d'importació. Així s'aconseguia que sortissin més cars que els de producció interna.

27

País ILATI

Els agricultors del teu país estaven molt contents de poder vendre els seus tomàquets lliurement al mercat de Niepse, fins i tot encara que havien de pagar el transport. Això feia que hi hagués més riquesa al teu país. Però fa poc, el Govern de Niepse va prohibir l'entrada de tomàquets procedents del teu país, amb l'excusa que no complien les normes fitosanitàries.

Com que el Govern del teu país sap que els seus habitants necessiten roba i que a Ilati no se'n produeix prou, va trobar que una bona font d'ingressos, a través dels impostos indirectes, era carregar amb un percentatge el preu de la roba importada des de Niepse.

Les empreses automobilístiques del teu país produeixen monovolums per al consum intern i per a l'exportació. Al mateix temps s'importa una quantitat fixa per any d'utilitaris fabricats a Niepse. La demanda d'utilitaris és cada vegada més gran i si hi hagués lliure comerç es deixarien de comprar molts monovolums.

Les empreses electròniques del teu país que fabriquen mòbils produeixen més del que venen al mercat interior. Per tant, necessiten nous mercats on poder vendre l'excedent; per exemple, Niepse. Però els governants d'aquest país els posen uns aranzels massa alts, que fan que els mòbils procedents del teu país s'hagin de vendre massa cars.

3.2 La realitat supera el joc

Aquest apartat és el nucli de la unitat didàctica. En ell es pretén mostrar una petita part de la complexitat del comerç internacional, ressaltant els diferents agents que hi intervenen, tant directament com indirectament, així com els que hi guanyen i els que hi perden amb les seves injustes regles.

Com que és un tema molt complex per al nostre alumnat, s'ha optat per presentar-lo a través de diferents productes separatament.

Amb el sucre abordem el problema del *dumping*; amb els medicaments, el de les patents; i amb les flors i les samarretes, el dels drets laborals i de gènere.

Per donar-li un sentit analític global, hem intercalat l'estudi de les institucions reguladores d'aquest comerç i el treball sobre un possible mapa conceptual, que pot ajudar-nos a realitzar aquesta lectura global complexa.

L'ordre de presentació obeeix a la necessitat d'anar introduint esglaonadament els diferents conceptes econòmics que es requereixen com a mínim per tenir aquesta visió global desitjable.

3.2.1 L'estafa més dolça

Objectius

- Identificar els costos de producció com un dels elements, no l'únic, que configuren el preu dels productes.
- Reflexionar sobre els avantatges i els inconvenients del *dumping* agrari tant per als productors del Nord enriquit com per al Sud empobrit i aventurar-se en l'elaboració de propostes que ajudin a superar aquesta situació.
- Reconèixer les grans empreses com les veritables beneficiàries d'aquestes complexes regles que regulen el comerç internacional.

Descripció

Activitat de tres hores de durada, dividida en tres sessions.

Malgrat que el sucre és un producte molt present en la nostra vida quotidiana i potser encara més en la del nostre alumnat, en sabem poca cosa. Per això aquesta activitat és un conjunt d'informacions amb un *travelling* d'exercicis diferents que van de la pluja d'idees col·lectiva a la comprensió lectora, passant per la lectura d'un gràfic, el càlcul matemàtic, l'elaboració d'hipòtesis, la lectura d'una taula de dades, etc. intentant seguir sempre l'esquema: informació – reflexió – comprensió – reflexió – presa de posició.

Pautes d'intervenció pedagògica

El primer exercici és clau per seguir amb la resta d'exercicis i activitats. El concepte *costos de producció* ha de quedar ben interioritzat abans de seguir avançant. Per això proposem una pluja d'idees entre tota la classe, idees que s'apuntaran a la pissarra per a la seva posterior anàlisi detallada i unificació, amb el debat i el consens sobre cada idea. Han d'aparèixer com a mínim: l'ús de màquines (amortització), la mà d'obra, la sembra, les llavors, la preparació del terreny, el regadiu, els insecticides, els pesticides i la resta de productes químics, la colli-

ta, l'emmagatzematge, el transport, la transformació (valor afegit), etc. Convindria ressaltar que en l'establiment del preu hi intervenen molts altres factors: el benefici de l'empresari o inversor, els impostos, els preus en el mercat, la inversió, la tecnologia, la investigació, etc.

Per al segon cicle, podríem reflexionar sobre la importància de la mà d'obra, el treball humà, que en realitat és el que dóna valor a un producte. Qui ha fet les màquines, ha obtingut les llavors, ha construït els canals de regatge...? Si hi hagués temps es podria jugar al conegut joc dels cubs o a “El berenar del comerç”, del monogràfic *Cafè cafè* d'Intermón Oxfam.

A continuació, i partint dels costos de producció, veurem com, en principi, comparativament, tenen avantatge els productors de canya del Sud empobrit. Tot seguit presentem la realitat: els productors del Nord són els principals exportadors de sucre refinat, que venen als mercats mundials molt per sota dels seus costos de producció i dels del Sud. En aquest punt, els alumnes han de plantejar una possible explicació de la paradoxa presentada, sense llegir les informacions que vénen a continuació. Aquestes hipòtesis les poden elaborar en un grup gran o en grups petits, amb la corresponent posada en comú amb debat inclòs.

En una segona sessió podem, després d'una lectura col·lectiva, contrastar les hipòtesis anteriors. Aquí és on introduïrem el concepte *dumping*. Convé fer observar que la diferència pagada en forma de subvenció al productor de la Unió Europea (preu de sosteniment) l'obtenen els governs amb la part de més que els consumidors de la Unió Europea hem de pagar pel sucre. També convé recordar que hi ha molts productes elaborats amb sucre, ja que tendim a pensar només en el sucre blanc que prenem amb el cafè. La pregunta plantejada en aquest apartat podria treballar-se també en grup: pluja d'idees, debat idea per idea, consens, conclusions. Amb l'alumnat de primer cicle potser caldrà dirigir més l'activitat.

País	Major processadora europea de sucre	Participació mercat %
Àustria	Agrana	100
Bèlgica	Tirlemont	71
Dinamarca	Danisco	100
Finlàndia	Danisco	100
França	Beghin-Say	31
Alemanya	Südzucker	41*
Grècia	HIS	100
Irlanda	Greencore	100
Itàlia	Eridania	31
Holanda	Cosun	62
Portugal	DAI	100
Suècia	Danisco	100
Regne Unit	British Sugar	100
Espanya	Ebro-Puleva (20% accions de Südzucker)	78
	Acor (Valle del Duero)	15
	ARJ (Jaén)	7

*Controla el 25% de la cuota europea i té presència en 12 països

En una tercera sessió podríem abordar com afecta la política agrària comú (PAC) de la Unió Europea al nostre entorn agropecuari més immediat, depenent de la zona on siguem.

La idea bàsica que volem transmetre és que el problema no apareix entre els petits productors del Nord i els petits productors del Sud, sinó entre els petits productors del Nord i del Sud i les grans empreses transnacionals i monopolistes. Són aquestes les que controlen

la producció (estableixen quins productors sembren remolatxa, quan, on i quines quantitats), es beneficien de subvencions, controlen el processament, influeixen en els seus governs per tenir l'exclusivitat de donar el valor afegit (moltes iniciatives d'elaboració de "dolços" en alguns països del Sud no han pogut fructificar per les barreres a la seva exportació) i marquen els preus internacionals.

Però així com aquesta injustícia pot provocar dificultats a un productor de la Unió Europea (poca població afectada), a un productor del Sud li suposa la misèria i un major empobriment.

Per això, es planteja la hipocresia que suposa, per una banda, impedir el desenvolupament amb unes regles de comerç injustes i, per l'altra, oferir "ajuda humanitària".

L'última pregunta ens pot servir perfectament com a avaluació formativa; per això es proposa respondre-la de forma individual.

3.2.2 Els qui organitzen l'economia mundial

Objectius

- Identificar els principals organismes internacionals que dirigeixen l'economia mundial (FMI, BM, OMC).
- Conèixer com funcionen aquests organismes, així com el nivell de control que exerceixen sobre ells les grans potències, sobretot els Estats Units.
- Analitzar el paper ambivalent de l'OMC en el procés de liberalització (obertura) dels mercats mundials.
- Valorar l'efectivitat dels organismes internacionals en la millora de l'economia dels països menys desenvolupats.

Descripció

És una activitat de dues hores de durada.

Aquesta activitat se centra en un exercici de comprensió lectora i en la posterior comparació de les institucions internacionals nascudes després de la Segona Guerra Mundial (Bretton Woods, 1944).

Per completar aquesta visió s'afegeixen, al final de l'activitat, diverses taules sobre l'evolució del producte interior brut (PIB) i la participació dels diversos blocs regionals en el comerç internacional. A partir de l'anàlisi d'aquestes dades es proposa contrastar la teoria amb la realitat i treure'n conclusions.

Pautes d'intervenció pedagògica

Per iniciar aquesta activitat recollirem l'experiència viscuda en la negociació entre Ilati i Niepse de l'anterior exercici.

Comentarem amb l'alumnat que les negociacions comercials avui dia no són bilaterals, sinó multilaterals. Aquest fet complica molt més el procés negociador, ja que cal posar d'acord múltiples interessos contraposats i no només dos com hem fet nosaltres. En conseqüència, sembla convenient crear alguns organismes mundials que s'ocupin de posar d'acord els diferents interessos existents. En aquesta activitat tractarem d'aquests organismes.

S'inicia l'activitat amb una lectura individual, en silenci, de la informació sobre els tres organismes internacionals en qüestió. Si cal, abans de passar a la resolució dels exercicis de comprensió lectora, dedicarem un breu temps a l'aclariment de conceptes dubtosos (per exemple, PIB: valor monetari de tots els béns i serveis produïts en el territori d'un país durant un any, fins i tot els produïts per empreses estrangeres). Una vegada completat el primer exercici podem fer una correcció amb el grup classe. Es tracta de comprovar si l'alumnat distingeix correctament quina és la missió de cada organisme. També pretenem que s'adonin del seu funcionament: escassament democràtic en el cas del FMI i del BM o de tracte desigual pel que fa a l'OMC (malgrat el seu major grau de representativitat).

En el segon exercici proposem una observació de les xifres de les taules i el quadre que inviti a una reflexió sobre els organismes internacionals. Volem induir l'alumnat a debatre el sentit de les estadístiques. Poden arribar fàcilment a la conclusió que la bretxa, en termes de generació de riquesa (PIB), entre els països desenvolupats i els que no ho són augmenta. Si observem la taula que us facilitem a continuació (taula de la p. 31), veiem que la capacitat per incrementar la participació d'àmplies capes del planeta en el comerç internacional disminueix. Això significa que els instruments de què ens vam dotar el 1944, i que seguim utilitzant, no són capaços de fer que aquests desequilibris econòmics del món desapareguin, o no tenen cap interès a fer-ho.

Sovint, les institucions internacionals diuen que per desenvolupar-se cal liberalitzar el comerç, però està demostrat que aquesta no és una bona estratègia de desenvolupament, sinó el camí cap a la perpetuació de la pobresa. La "liberalització" del comerç suposa permetre que els països més rics, amb alta productivitat, dominin el mercat mundial. La seva entrada als països pobres destrueix la indústria local més endarrerida. La "liberalització" és una paraula que s'empra perversament, perquè no liberalitza entre iguals, sinó que permet el domini dels països més dèbils per part dels països rics i forts.

El camí cap al desenvolupament no és "liberalitzar" el comerç indiscriminadament, sinó millorar el sistema productiu i fer que hi hagi un comerç internacional ben regulat entre els països, en què tots puguin tractar en termes d'igualtat.

Analitzar qui hi ha al darrere de cada institució (grups de pressió, multinacionals...), així com qui exerceix el control, ens pot donar pistes per entendre la seva ineficiència.

OMC
1999

Percentatge de participació en les exportacions dels països en desenvolupament per regions							
	1948	1958	1963	1973	1985	1995	1997
Amèrica Llatina i Carib	38,7	34,7	29,5	21,9	21,4	17,3	18,7
Àsia, sense Xina y suddest	16,1	10,7	11,1	8,8	5,6	6,2	6,6
Àfrica	23,1	23,5	24,2	22,3	15,9	8,1	8,3

3.2.3 Negociar amb el dret a la salut

Objectius

- Reconèixer el dret de patent com la regla fonamental que regula el comerç internacional de medicaments.
- Reflexionar sobre el dilema que s'estableix entre el dret de propietat i el dret d'accés als medicaments com a part integrant del dret humà a la salut.
- Identificar les grans empreses farmacèutiques que s'enriqueixen a costa de les malalties de la humanitat, valorant aquest comportament des d'una visió ètica.

Descripció

Activitat de tres hores de durada, dividida en tres sessions.

En la primera sessió podem plantejar la introducció, presentant què és una patent i l'apartat *a*, "Patentar la injustícia", en el que es mostren alguns exemples.

En la segona sessió podem abordar l'apartat *b*, "Més patiment per guanyar més diners", en el qual es plantegen les conseqüències d'aquestes regles de comerç per a una part important de la població mundial, fonamentalment la del Sud empobrit.

En la tercera sessió podrem descobrir com també fan negoci amb nosaltres, a més a més de descobrir qui són els qui s'enriqueixen amb les nostres malalties i com ho aconsegueixen.

Pautes d'intervenció pedagògica

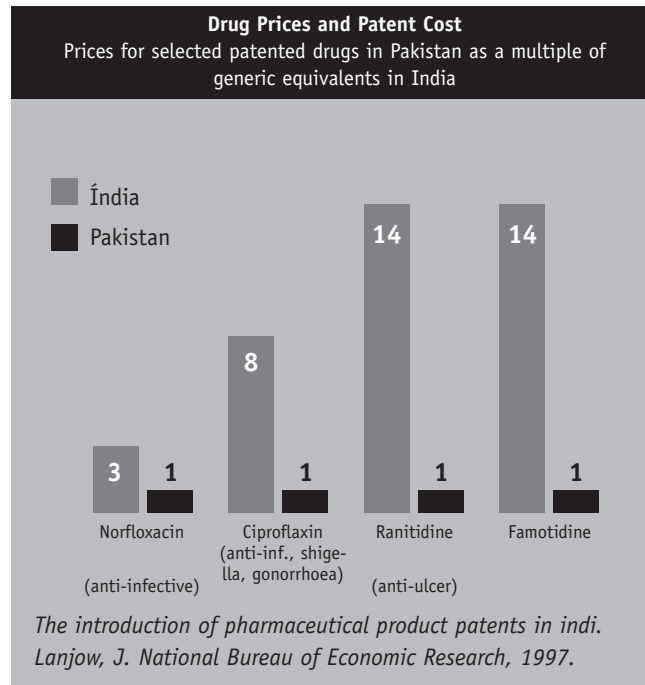
Una vegada haguem descobert que el preu elevat dels medicaments és degut a l'enorme marge de beneficis i a la comercialització (bàsicament publicitat i *lobbys*), podrem fer comprendre que aquest sistema se sosté gràcies a les patents, enteses com a dret a la propietat intel·lectual. És aquí on introduïrem el concepte *genèrics*. Podem discutir aquest dret intel·lectual a partir de l'article de Vandana Shiva. Si disposem de temps, també seria interessant veure la pel·lícula *Los últimos días del Edén*, que també tracta aquest tema.

Tanmateix, la reflexió hauria de girar al voltant del dilema: "A què s'ha de donar prioritat, al dret a la propietat (sigui legítima o no) o al dret a la salut?"

Aquest dilema es pot treballar a través del baròmetre de classe (posicionament físic dins de l'aula): s'obre un torn de paraules per defensar un posicionament (en un extrem, "el poble de Madagascar" i en l'altre, "l'empresa farmacèutica"); una vegada tancat el torn, cadascú es col·loca més a prop d'una posició que de l'altra; s'obre un nou torn, amb nous arguments i contraarguments, i un nou posicionament... No es tracta que tot l'alumnat opti per la mateixa opció. Es tracta de reflexionar, d'anar incorporant nous elements d'anàlisi. Per això és important el paper del professorat, ja que ha de donar arguments a favor o en contra de l'opció per la qual es decanti la majoria per tal d'anar creant dubtes. Així, per exemple, davant de la tendència "natural" en favor del dèbil (el poble de Madagascar), es donarà l'argument que si ningú no investiga, no s'avança, i que això requereix una inversió de diners per part de particulars, que han d'obtenir una recompensa (benefici) pel risc que corren.

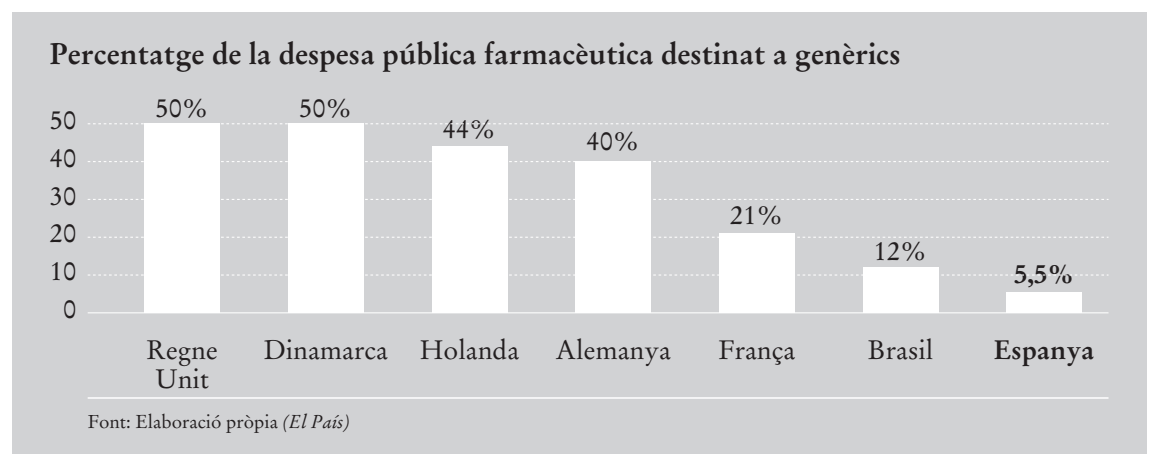
Les grans empreses farmacèutiques necessiten, per mantenir i augmentar els seus beneficis, que les regles que regulen el comerç dels medicaments els siguin favorables. Aquestes regles se centren en la prohibició de comercialitzar genèrics, amb el que això suposa per a una bona part de la població mundial (pot ser útil el gràfic comparatiu entre medicaments de marca i genèrics a l'Índia i al Pakistan que us adjuntem en aquesta guia).

Les conseqüències d'aquesta situació es recullen en l'últim exercici de l'apartat *b*, en el que totes les solucions proposades són el que realment passa. Per reforçar aquesta idea (les poblacions del Sud empobrit paguen amb la seva vida i amb la pèrdua dels seus drets humans bàsics la cobdícia d'uns quants), es tornarà a plantejar una pregunta semblant en l'apartat *b* del punt 3.2.5.

Arribats en aquest punt, serà el moment d'identificar quines són aquestes empreses, des d'on investigar-les i conèixer els seus mètodes d'influència i *lobbys*, sense oblidar que amb nosaltres també fan negoci. Per això es proposa realitzar un exercici en grups petits i una posada en comú posterior, així com confeccionar un mural informatiu i de denúncia per exposar-lo en el centre. És possible que al costat de les grans multinacionals farmacèutiques apareguin marques de petites empreses. Convindria fer notar que els medicaments d'aquestes empreses són els de preu més baix i serveixen per tractar determinades malalties. Les grans empreses farmacèutiques es reserven els productes de preu més alt i els que s'utilitzen per a les malalties cròniques.

Pot ser-nos útil l'article aparegut a *El País* el dimarts 1 d'abril de 2003, a la secció "Sociedad" (p. 39), del que exposem el següent gràfic:

Per acabar aquesta activitat, es proposa una pregunta de resposta individual que ens podrà ser útil com a avaluació formativa.

3.2.4 Reagrupar la informació

Objectiu

- Sintetitzar en un mapa conceptual el màxim nombre de conceptes apareguts al llarg de la unitat i relacionar-los entre ells.

Descripció

Activitat d'una hora de durada.

Omplint els espais s'anirà construint un mapa conceptual (que figura en aquesta guia) que intenta englobar i relacionar tots els conceptes treballats.

Donada la seva complexitat, es treballa per parts.

Pautes d'intervenció pedagògica

És imprescindible fer un treball col·lectiu molt guiat pel professorat. Els conceptes que s'han d'ubicar ja han aparegut, excepte el de *comerç just* i el de *cooperació per al desenvolupament*, que s'hauran d'explicar.

Seria interessant que l'alumnat anés recordant casos concrets i reals a mesura que anem omplint l'esquema.

Aquest esquema s'ha dividit en tres parts, de forma acumulativa.

En la primera part només s'aborda la pràctica de les grans empreses que, seguint la lògica D-M-D⁺, influeixen en els governants que decideixen les regles de comerç, de manera que aquestes són beneficioses per a les empreses però perjudicials per a la majoria de la població, sigui del Nord o del Sud.

En la segona part s'aborda com intervenen els governs en els organismes multilaterals, que són els que acorden el funcionament econòmic del sistema. Aquí convé ressaltar que les decisions que es prenen en aquests organismes es fan amb el beneplàcit dels nostres governants, que són o haurien de ser els nostres representants.

En la tercera part s'aborda qui i de quina manera, tant al Nord com al Sud, s'organitza i procura contrarestar les grans empreses. Aquest aspecte s'hauria de ressaltar i abordar de manera esperançadora, encoratjadora, ja que si no fos així estaríem oferint al nostre alumnat un món sense sortida. I la té. Per això és aquesta unitat.

En aquesta guia trobareu el mapa conceptual complet.

3.2.5 Les flors i les samarretes: femení, plural

Objectius

- Identificar les dones com les grans perdedores en aquest món desigual.
- Constatar que, en la majoria dels països del Tercer Mon, el treball femení és la base dels ingressos familiars.
- Descobrir que l'explotació del treball femení es produeix conjuntament amb el menyspreu per les condicions mediambientals.
- Ser conscients que les dues situacions que hem descrit en l'objectiu anterior es donen perquè les grans empreses incrementin els seus beneficis.

Descripció

Activitat d'una hora de durada.

En aquesta activitat es planteja un estudi de dos casos reals. Tots dos es refereixen a les pèssimes condicions de treball de moltes dones als països menys desenvolupats.

En el primer cas, s'exposa la situació de les treballadores de la indústria floral de la ciutat de Bogotà (Colòmbia), que exporta la meitat de la seva producció a Europa i als Estats Units. En aquesta indústria, a part de l'explotació laboral a què es veuen sotmeses les treballadores, existeix una absoluta impunitat per usar substàncies altament contaminants.

En el segon cas, el sector de treball és el tèxtil, lligat amb les grans multinacionals esportives. Es planteja el cas d'Hermosa, una treballadora d'El Salvador que es veu impotent per cobrir les necessitats de la seva família, malgrat la seva llarga jornada laboral.

Pautes d'intervenció pedagògica

Després de dir que analitzarem dues històries reals, iniciarem el treball amb una lectura col·lectiva dels textos.

El primer text és molt senzill; per tant, les idees que van sortint poden entendre's fàcilment. Les dues preguntes que es plantegen pretenen fer palès que les grans empreses deslocalitzen la seva producció per portar-la allí on la mà d'obra és barata, hi ha una legislació mediambiental permissiva i, al mateix temps, la regulació laboral és mínima o inexistent. Tot això els permet reduir al mínim els seus costos per obtenir el màxim benefici.

En el segon text les preguntes pretenen, bàsicament, mostrar la impossibilitat de la protagonista de la història d'aconseguir els recursos que li permetin cobrir les necessitats bàsiques de la seva família, per més que dediqui una enorme quantitat d'hores al treball assalariat. Haurem d'ajudar l'alumnat a pensar que només hi ha una possibilitat matemàtica perquè li surtin els comptes: renunciar a alguna de les seves despeses. En aquest punt podem obrir un petit debat sobre a quina despesa pot renunciar. Segurament, deixar l'escola o posposar la visita al metge siguin les sortides més immediates. En tot cas, es tracta de valorar que està, pràcticament, entre l'espasa i la paret.

Tanmateix, podem incitar l'alumnat a anar més enllà i plantejar altres sortides, encara que, naturalment, no siguin a curt termini, com ara organitzar-se amb altres treballadores per reivindicar millores laborals i salarials.

Si canviem les regles, un altre món és possible

Objectius

- Transmetre a l'alumnat una visió esperançadora sobre la possibilitat de canvis.
- Reconèixer el poder que tenim els ciutadans pel fet de ser consumidors i, a la vegada, votants.
- Conèixer diferents iniciatives reals, organitzades per la societat civil, que han incidit en aquests canvis.
- Participar com a ciutadans actius i solidaris en les solucions que des de la societat civil es van plantejant.
- Assumir la pròpia responsabilitat, com a joves ciutadans actius del Nord, en relació amb els problemes dels habitants del Sud.

Descripció

Activitat de tres hores de durada, dividida en tres sessions.

Aquesta activitat es planteja en dos blocs. En el primer s'aborden quatre exemples de "lluites guanyades", que encara que no signifiquin triomfs molt importants s'han de valorar com a èxits. Així, doncs, presentem el comerç just, el cas de la Nestlé a l'Etiòpia, la campanya antimines personals i les patents.

En un segon apartat es presenten diverses opcions per a la participació activa del nostre alumnat.

Pautes d'intervenció pedagògica

D'entrada, podria semblar-nos que aquests "èxits" que els plantegem als alumnes són una mica "descafeïnats". Potser no n'hi hagi prou per aconseguir canvis immediats i profunds, però creiem que tenen un gran valor pedagògic i simbòlic.

El panorama presentat a l'alumnat al llarg d'aquesta unitat pot ser descoratjador, trist i portar a un cert pessimisme desmotivador. I més encara quan els mitjans de comunicació no presten atenció a tots els progressos que la societat civil ha aconseguit amb la seva acció. Per això hem de presentar sortides viables i possibles al nostre alumnat.

Per aconseguir aquest objectiu, proposem que, després de llegir la informació sobre els diferents exemples, mitjançant una pluja d'idees es contesti la següent pregunta:

SI NINGÚ NO HAGUÉS FET RES, EN QUINA SITUACIÓ ESTARÍEM ARA PEL QUE FA A AQUEST TEMA?"

Contestant aquesta pregunta podríem arribar a afirmar que:

- En el cas del comerç just: Molts petits productors agraris i de manufactures i les seves famílies es trobarien a la misèria i engrossirien encara més els suburbis de les grans ciutats del Sud.
- En el cas de la Nestlé: Els actuals problemes alimentaris que pateix la població etiop es veurien augmentats, ja que el Govern hauria de destinar aquests recursos econòmics a pagar la indemnització.
- En el cas de les mines: El nombre de morts i mutilats seria molt més gran i, a més a més, estaria permès continuar col·locant mines en el futur, cosa que faria que aquest problema s'allargués.
- En el cas de les patents: Com que s'ha aconseguit que alguns països puguin fabricar els seus propis genèrics, s'ha evitat que el patiment i la mortalitat augmentin.

Així, doncs, tot i que petits, són triomfs i exemples pràctics que demostren que és possible aconseguir progressos en l'eradicació de la pobresa i en la lluita per a una redistribució més justa de la riquesa.

També convé ressaltar el fet que aquests triomfs s'aconsegueixen amb la suma d'esforços, és a dir, de forma col·lectiva i organitzada. (Podria ser útil recuperar l'esquema conceptual treballat més amunt.)

Seria desitjable que tot aquest discurs acabés amb una presa de posició per part de l'alumnat, com a grup classe, pel que fa a la necessitat d'organitzar-se i de participar en accions que sumin esforços amb altres sectors de la societat civil en l'assoliment d'un altre món possible.

Aquesta participació pot partir d'iniciatives pròpies o pot sumar-se a d'altres, com ara la campanya d'Intermón Oxfam "Comerç amb justícia", amb què s'acaba aquesta unitat.

Avaluació inicial

- L'avaluació inicial té com a objectiu recollir les idees prèvies de l'alumnat, per poder saber d'on partim en el procés d'ensenyament-aprenentatge.
- A partir del collage que introdueix el primer apartat, "Satisfer necessitats", podríem plantejar les propostes de l'activitat 0.

Avaluació formativa

- Implicaria avaluar el procés i el progrés de l'alumnat, ja que el seu objectiu és fer una avaluació contínua de l'alumnat.
- Es pot fer a partir dels treballs individuals i dels treballs en grup i, evidentment, de la participació en l'aula.
- Recomanem l'ús del "diari d'aula" o "diari del *profe*", ja que pot ser una eina molt útil per anar enregistrant el dia a dia de l'alumnat al llarg del desenvolupament de la unitat didàctica.
- Entre les activitats programades se'n recomanen algunes que, pel seu caràcter de síntesi, poden utilitzar-se com a activitats d'avaluació dels objectius didàctics. Són les següents:

Exercici de síntesi del punt 2.3.

Últim exercici del punt 3.2.1.

Pregunta sobre el còmic del punt 3.2.2.

Pregunta sobre propostes al Govern del punt 3.2.3.

Pregunta sobre l'Hermosa del punt 3.2.5.

Avaluació sumativa

- No es tracta de fer una prova final a l'alumnat.
- En la mesura que es pugui, s'hauria de tendir a l'autoavaluació
- Hem d'avaluar els aprenentatges conceptuals, de procediment i, sobretot, d'actitud.
- Proposem valorar:
 - Els canvis pel que fa a prejudicis, hàbits o actituds.
 - El grau d'implicació en els treballs.
 - Els dossiers individuals i de grup.
 - La participació activa o en propostes de les activitats del punt 4.2.

9

Bibliografía, recursos i adreces

- “ADPIC y salud pública. La próxima batalla”, Informe 15, Intermón Oxfam.
- “El impacto de la competencia de genéricos sobre el precio y el acceso a los medicamentos”, Informe 26, Intermón Oxfam.
- “Una receta para la injusticia”, document informatiu, Oxfam.
- “Salud pública; bienestar privado”, informe, Intermón Oxfam.
- “¿Está la OMC realmente interesada en la erradicación de la pobreza?”, Informe 7, Intermón Oxfam.
- “Cambiar las reglas. Comercio, globalización y lucha contra la pobreza”, Intermón Oxfam.
- “Reducir el coste. Patentar la injusticia”, document informatiu, Intermón Oxfam.
- “Acaba con el *dumping*”, Informe 31, Intermón Oxfam.
- “La estafa más dulce”, Informe 27, Intermón Oxfam.
- MILLET, Montserrat: *La regulación del comercio internacional: del GATT a la OMC*, Colección Estudios económicos, n. 24, La Caixa (www.estudios.lacaixa.es).
- “Vivir del trueque en Argentina”, *Integral*, n. 271, juliol de 2002, p. 30. Informe del PNUD 2002.
- “EU sugar policy”, informe, NOVIB.
- “La hipocresía de Europa”, Informe 22, Intermón Oxfam.

www.IntermonOxfam.org
www.rebellion.org
www.barcelona.indymedia.org
www.pangea.org
www.nodo50.org
www.pangea.org/edualter
www.aeasa.com
www.oneworld.es
www.fundacioperlapau.org
www.transnationale.org
www.undp.org/spanish/
www.un.org/spanish/
www.cip.fuhem.es
www.wto.org/indexsp.htm
www.imf.org/external/spa/index.htm
www.bancomundial.org
www.nato.int
<http://ns.rds.org.hk/via/espanol.htm>
www.agricta.org/agritade/index.htm